«شهروند» درباره آداب و رسوم نوروز گزارش می‌دهد

جشنی برای صلح، دوستی و امید

[شهروند] نوروز، جشن باستانی و نماد امید و تولد دوباره در ایران با آداب و رسوم زیبایی همراه است که ریشه در فرهنگ چند هزار ساله این سرزمین دارد. نوروز در سال ۲۰۱۰ توسط سازمان ملل به عنوان میراث فرهنگی جهانی ثبت شد. این جشن در کشورهایی مانند افغانستان، تاجیکستان و بخش‌هایی از هند نیز گرامی داشته می‌شود.

ریشه نوروز در افسانه‌ها و روایت‌ها

نوروز به عنوان کهن‌ترین جشن تمدن بشری، ریشه در لایه‌های پیچیده‌ای از اسطوره‌شناسی، تاریخ و نجوم دارد. بر اساس شاهنامه فردوسی، جمشید شاه با ساخت تخت طاووس (تخت جمشید) و غلبه بر تاریکی، این روز را به عنوان «نوروز» نامگذاری کرد. البته طبق روایت‌های موجود آریایی‌ها با مهاجرت به ایران باورهایی را هم با خود به همراه آوردند. ریشه اعتقاد به فروهرها برگرفته از این باورها است که به مرور زمان با سنت ایرانیان اصیل که همان جشن نوروز است پیوند خورده و عید نوروز از آن نشات گرفته است. برخی از روایت‌ها و داستان‌های کهن عید نوروز را به نحوی مرتبط با آیین سوگ سیاوش می‌دانستند. در این روایت‌ها و افسانه‌ها ایرانیان باستان هر سال پیش از نوروز به سوگ سیاوش می‌نشستند و پس از آن جشن نوروز را برگزار می‌کردند. این جشن از آنجا که با تولد دوباره طبیعت همراه بود، به نوعی حالتی سمبلیک داشت و مردم ایران باستان با برپا کردن جشن نوروز، آن را روز رستاخیز می‌دانستند و با ابراز شادمانی و سرور آن را روز زنده شدن سیاوش نیز قلمداد می‌کردند. در برخی دیگر از افسانه‌ها ریشه جشن نوروز را روزی می‌دانند که جمشید بر تخت نشست و سپس، آن روز را به عنوان روز نو اعلام کرد و دستور داد که هر سال آن روز را جشن بگیرند. برخی دیگر بنیانگذار نوروز را کیومرث می‌دانند. هر چند این روایت‌ها در مورد ریشه اصلی برگزاری جشن نوروز با هم یکی نیستند، اما در مورد نحوه برگزاری و آداب و رسوم آن تقریبا نظر واحدی دارند. در واقع این آداب و رسوم به اندازه‌ای تاثیرگذار و مورد پسند بوده که تاثیرات آن را در کشورهای اطراف و بخش وسیعی از آسیا و اروپا نیز شاهد هستیم.

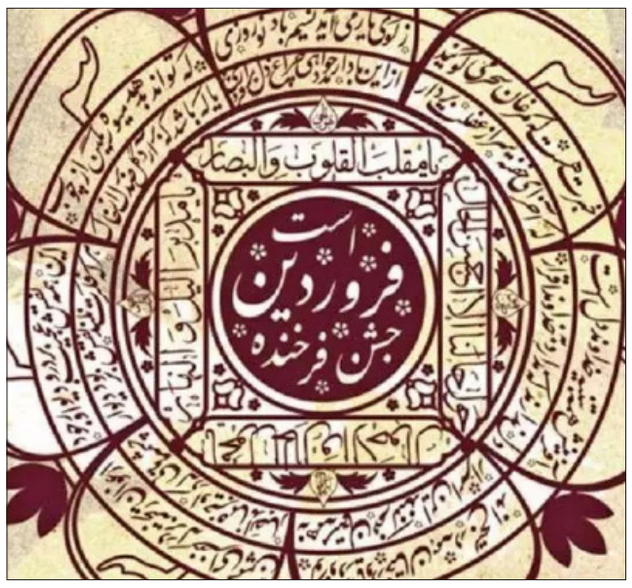

در حال حاضر با قاطعیت می‌توان گفت که آداب و رسوم زیبا و نمادین نوروز برای بسیاری از افراد جالب توجه و جذاب است به‌طوری که در سال‌های اخیر مردمان زیادی در سراسر جهان این روز را با ما جشن گرفته و آداب و رسوم مخصوص این روز را که از چند روز قبل از نوروز شروع می‌شود به جا می‌آورند. طبعا بیشتر ما ایرانیان با این آداب و رسوم آشنا هستیم.

نوروز و آداب و رسوم مخصوص آن

نوروز بزرگترین جشن آیینی ایرانیان از دوران کهن تا به امروز بوده و نماد جشن‌های بهاری جهان به شمار می‌رود. با وجود روایت‌ها و داستان‌های زیادی که در مورد پیدایش این جشن نقل شده، مهمترین علت پیدایش آن آغاز بهار، رستاخیز طبیعت و تجدید زندگی است. این جشن طبیعت تلفیقی است از گرایش‌های آیینی و دینی مردم ایران باستان و آریایی‌ها و به مرور در میان آنها این عقیده شکل گرفته که ماه فروردین، ماه فروهرهای مقدس و جشن ویژه آنان است؛ بنابراین ریشه برخی از سنت‌ها که به آن اشاره خواهد شد به این تفکر و احترام به فروهرها باز می‌گردد. علاوه بر جشن نوروز و سنت‌های آن، نوروز وجه دیگری دارد و آن تقویم جلالی است. تقویم جلالی گاه‌شماری ایرانی است که بعد از اسلام و در دوره ملکشاه سلجوقی توسط ستاره‌شناسان زبده شکل گرفت. در واقع آنها روز اول بهار را روز ورود آفتاب به برج حمل و جشن نوروز دانستند و جایگاه آن را تثبیت کردند. آنها برای ثابت ماندن نوروز تدبیری اندیشیدند و سال کبیسه را ابداع کردند و از سال ۳۹۲ نوروز بر اساس این تقویم جشن گرفته می‌شود. از اسناد تاریخی چنین بر می‌آید که در دربار شاهان پارسی پنج روز نخستین، نوروز عامه یا نوروز کوچک بوده که شاهان در آن روز بار عام می‌دادند و به دادخواهی می‌نشستند و مردم نیز به جشن و سرور می‌پرداختند؛ روز ششم فروردین مختص شاه و درباریان بود که به آن نوروز بزرگ می‌گفتند.

فروهرها و خانه‌تکانی

ماه فروردین به فروهرها یا فروشی‌ها تعلق دارد و جشن نوروز نیز نمادی از بیداری طبیعت از خواب زمستانی است که به رستاخیز و حیات منتهی می‌شود. فروهر یکی از نیروهای غیرمادی در وجود انسان است؛ نوعی همزاد آدمیان که پیش از آفرینش مادی انسان‌ها در جهان معنوی به وجود می‌آید و پس از مرگ آدمیان دوباره به جایگاه نخستین خویش باز می‌گردد. فروهر نیرویی است که با مرگ تن از بین نمی‌رود و فروهرها سالی یک‌بار برای دیدار از بازماندگان خود به زمین باز می‌گردند و در صورتی که خانه را پاکیزه و درخشنده ببینند، وجودشان برای ساکنین خانه خیر و برکت به همراه خواهد داشت؛ اما اگر فروهرها خانه را آشفته و کثیف ببینند، برکت نخواسته و آن را رها می‌کنند. حضور فروهرها از طلیعه فروردین و نوروز آغاز می‌شود و تا دهم فروردین و به روایتی تا نوزدهم آن ادامه می‌یابد. در گذشته مراسم آتش‌افروزی بر بالای بام‌ها انجام می‌شد تا راه خانه‌ها را به فروهرها نشان دهند. سنت خانه تکانی هنوز هم پابرجاست و ایرانیان از اواسط اسفندماه می‌کوشند تا خانه‌های خود را تمیز و پاکیزه کنند. آنها با این کار نمادین نه تنها گرد و غبار را از خانه‌های خود می‌روبند، بلکه قصد دارند آلودگی‌های روح و جان را نیز پالایش کرده و با روح و جانی پاکیزه به استقبال بهار بروند.

چهارشنبه‌سوری

چهارشنبه‌سوری یکی از کهن‌ترین آداب و رسوم ایران بوده و جشنی است که در شب آخرین چهارشنبه سال برپا می‌شود. این مراسم هنگام غروب و با روشن کردن آتش آغاز می‌گردد. در این سنت کهن افروختن آتش نشانه پیروزی روشنایی بر تاریکی است و مردم در مراسم با افروختن آتش این پیروزی را جشن گرفته و به شادی و سرور می‌پردازند. آنها از روی آتش می‌پرند و با گفتن این جمله زردی من از تو، سرخی تو از من، بیماری و زردی را از خود دور کرده و سرخی و حرارت آتش را می‌خواهند؛ در واقع آنها می‌خواهند با دور ریختن بدی‌ها و بیماری‌ها سال جدید را با شور و حرارتی تازه آغاز کنند. از روزگاران قدیم این شب پر از شور و حرارت با مراسمی همراه بود که آن را جذاب‌تر می‌کرد. یکی از این مراسم کوزه‌شکنی بود که امروزه دیگر انجام نمی‌شود. فال‌گوش ایستادن، بلاگردانی، قاشق‌زنی و بخت‌گشایی نیز از رسوم جالبی بوده که به مرور زمان کمرنگ شده و حتی از بین رفته است. باید توجه داشته باشیم که همه این مراسم‌ها جنبه سمبلیک و نمادین داشته و بهانه‌ای برای گردهمایی و تفال نیک زدن به شمار می‌رفته است.

کوزه‌شکنی

در این مراسم پس از برافروختن مقداری ذغال به نشانه سیاه بختی، مقداری نمک به نشانه شور چشمی و یک سکه به نشانه تنگدستی در کوزه‌ای می‌انداختند و بعد از آنکه همه افراد خانواده آن را دور سر خود چرخاندند؛ آخرین نفر به بالای بام رفته و با گفتن این جمله (درد و بلای این خانه را ریختم توی کوچه) آن را به کوچه پرتاب می‌کرد و با این کار درد و بلا و تنگدستی و شوربختی را از خانه‌های خود دور می‌کردند.

قاشق‌زنی

در شب چهارشنبه‌سوری زنان و دختران آرزومند و حاجت‌دار یک کاسه مسی برمی‌داشتند و شب هنگام به کوچه رفته و در برابر هفت خانه می‌ایستادند و بدون آنکه حرفی بزنند پی در پی قاشق را بر کاسه می‌زدند. صاحبخانه نیز آجیل، شیرینی، برنج یا پول در کاسه‌های آنها می‌گذاشت.

فال گوش نشینی

زنان و دخترانی که آرزو یا حاجتی دارند یا قصد ازدواج دارند، غروب شب چهارشنبه‌سوری نیت می‌کنند و سپس در سر گذر یا چهارسو می‌ایستند و گوش به صحبت رهگذران سپرده و با توجه به تلخی و شیرینی سخن آنها تفال می‌زنند.

آجیل چهارشنبه‌سوری

زنانی که نذر و نیازی داشتند، در شب چهارشنبه‌سوری آجیل هفت مغزی به نام آجیل چهارشنبه سوری از یک دکان که رو به قبله باشد می‌خریدند و به هنگام پاک کردن آن قصه مخصوص آجیل چهارشنبه سوری به نام قصه خارکن را نقل می‌کردند؛ سپس آن را میان دوست و آشنا تقسیم می‌کردند.

آش چهارشنبه‌سوری

خانواده‌هایی که حاجت یا بیماری داشتند، برای برآورده شدن حاجت‌شان یا رفع بیماری در شب چهارشنبه‌سوری آشی به نام آش ابودردا می‌پختند و بعد از آن که اندکی از آن را به بیمار می‌دادند بقیه را بین فقرا پخش می‌کردند. تمام آداب و رسوم ساده اما دلنشین نیاکانمان در این شب تلاش برای رسیدن به یک معنا بود و آن این که روزگار خوش‌تری در راه است. این مراسم نمادین که از چهارشنبه‌سوری آغاز می‌شد و تا پایان روز سیزده‌ام ادامه داشت، همواره بررفع نحسی‌ها و دعوت از نیکی‌ها استوار است.

زیارت اهل قبور

با توجه به باور پیشینیان و بازگشت فروهرها، ایرانیان در آخرین شب جمعه سال با گل، شمع، شیرینی و سبزه به دیدار اهل قبور و درگذشتگان خود می‌روند و برای آنها طلب مغفرت می‌کنند.

نوروزخوانی

در گذشته در روزهای پایانی سال گروهی از افراد به صورت گروهی به روستاها یا شهرهای مختلف می‌رفتند و با خواندن اشعاری در مدح بهار، آمدن این فصل را نوید می‌دادند.

رویاندن سبزه

ایرانیان از قدیم‌الایام چند روز مانده به عید سبزه، سبز می‌کردند. آنها گندم، جو، نخود و عدس را سبز کرده و رشد هر یک از آنها را به فال نیک می‌گرفتند و بر آن بودند که آن دانه در سال نو موجب برکت و باروری خواهد بود.

لباس نو

یکی از آداب و رسوم عید نوروز خریدن و پوشیدن لباس نو است. به همین دلیل قبل از عید بیشتر ایرانیان به خرید لباس نو می‌پردازند و آنها بر این باورند که در هنگام سال نو باید آراسته و پیراسته بود.

شب عید

سال‌های سال است که بیشتر ایرانیان برای شب عید سبزی پلو با ماهی می‌خورند؛ اما قدیمی‌ها این شب را با خوردن آش رشته یا رشته پلو جشن می‌گرفتند و معتقد بودند با خوردن این غذاها سر رشته امور تا آخر سال به دست افراد خانواده می‌آید.

چیدن سفره هفت‌سین

هفت‌سین شاخص‌ترین نماد نوروز است و رسم بر این است که همه اعضای خانواده سال جدید را در کنار آن تحویل کرده و جشن بگیرند. در این سفره هفت خوردنی و گیاه که با حرف «سین» شروع می‌شوند در سفره قرار داده شوند. عدد هفت در نزد ایرانیان باستان همواره عدد مقدس و خوش‌یمنی بوده و هر یک از این هفت‌سین نماد چیزی مهم و باارزش است. این هفت‌سین شامل سیب، سبزه، سرکه، سمنو، سیر، سماق و سنجد است. در کنار اینها آینه و قرآن، شمع، گل، گلاب، سکه، ماهی قرمز، تخم‌مرغ‌های رنگ شده نیز زینت‌بخش سفره هفت‌سین هستند. رسم دیرین بر این است که هنگام تحویل سال همه اعضای خانواده لباس نو و پاکیزه بپوشند و در کنار سفره نشسته و با خواندن دعا سال را تحویل کنند.

عیدی و هدایای عید

از گذشته تا کنون در نوروز، بعد از تحویل شدن سال بزرگترها به کوچکترها عیدی می‌دادند. معمولا بزرگ‌ترها اسکناس‌های نو را به قصد تبرک لای قرآن گذاشته و عیدی می‌دهند. در سال‌های اخیر دادن هدیه نیز مرسوم شده است.

دید و بازدید

دید و بازدید یکی از سنت‌های عید نوروز است؛ در روز عید و پس از تحویل سال ایرانیان برای یکدیگر آرزوی سلامتی و برکت می‌کنند و به این قصد به خانه یکدیگر می‌روند. آنها ضمن گفتن تبریک سال جدید و آرزوی سالی خوش هیچ کدورتی را در سال نو بین خود باقی نمی‌گذارند.

سیزده بدر

جشن نوروز با سیزده بدر خاتمه پیدا می‌کند؛ در این روز که به روز طبیعت نامگذاری شده است، مردم طبق یک باور قدیمی و برای راندن نحسی از خانه‌های خود خارج شده و به اطراف شهر یا به فضاهای سبز می‌روند. در این روز معمولا بیشتر اعضای خانواده کنار هم جمع می‌شوند و با پختن آش یا بازی‌های دست‌جمعی به جشن و سرور می‌پردازند. این جشن نمادین و باستانی در سال ۲۰۰۹ در تقویم مجمع عمومی سازمان ملل قرار گرفت. در سال ۱۳۹۱ در صحن عمومی سازمان ملل و یونسکو به میزبانی ایران جشن گرفته شد و تمام مردم دنیا با این میراث ارزشمند آشنا شدند.